

EGRY JÓZSEFRŐL

Kassák Lajos nemcsak a végtelen víz és a horgászás, de amint a fonyódi mólón említette nekem, épp Egrý személye és művészete miatt szerette a Balatont. 1919-ben levelet írt Egrýnek. Arra kérte — mert akkor nem nagyon volt tanácsos, hogy Pesten maradjon —, szerezzen neki elrejtő lakást Keszthelyen, vagy valamelyik közeli faluban. Egrý, aki akkor már feleségül vette Pauler Juliskát, és az állandó Balatonra rendezkedett be a keszthelyi szép Pauler villában, azonnal teljesítette Kassák kérését. Így akkor naponta találkoztak Keszthelyen. Kassák fonyódi elbeszélése szerint, akkor sok szó esett köztük az expresszionizmus kérdéseiről, melyet Egrý épp elhagyni készült. Ezt Kassák, „a modern”, erősen ellenezte, mert Egrýnél stílus-visszalépést sejtett. Sokat séjtáltak a mólón, a Helikon parkban. Egrýben akkor már a nagyon is új Egrý József-i világkép és annak formai és szín és fény, látás és ábrázolás módjai érelődtek. Végül is Egrý akkor jutott először infernói anyagi gondjai és lelki válságai közül először igazán levegőhöz és fényhez.

Kassák akkor 1947-ben, nálunk Fonyódon, Egrý műtermével szemben, mely pontosan apámék villájával szemben épült, sokszor megemlékezett Egrý keszthelyi életviteléről. Ehhez, mint mesélte, szorosan hozzátartozott a mindennapi biliárdozás, jó adag napi konyak és a pepitafüzetes horgászás, a séták és a szemlélődés. Ha most is befutott a hajó a fonyódi kikötő szárnyai közé, én ösztönösen fölnéztem Kassák horgásznyele mellől a hajó emeleti fedélzetére. — Nem áll-e ott Egrý? — Mert gyakori, sokszor naponkénti vendégünk volt Fonyódon. És mindig ugyanazok a jellegzetes mozdulatok és helyzet, mert mindig az utolsó leszálló volt. Ugyanaz a hanyag füzet-összehajtás és ceruza zsebbetétel. Kezében a kis halasháló vagy szák, mert a piacra is ezt használta, és ugyanabban a kezében a saját készítette somfabottal a kilépés a partra. Arcán az ezerráncú mosolygás. Mosolygás, mert neki Fonyód kedves volt. A jobb beszerzés bázishelye... Tea, kakaó, szardínia, kávé... Keszthely után neki egy kicsit a balatoni városa volt Fonyód, ahol több volt az üzlet és volt piac is, és a Porkoláb vendéglőben biliárdasztal és néhány barát is. A hajó pedig a két part — Badacsony és Fonyód — között maga volt a mozgó, fehér műterem. Figurákkal, táj és fény változatossággal délre és északra is. Mintha csak úgy siklott volna ki hazulról, a badacsonyi toronyműteremből a vízre, hogy aztán nálunk kössön ki. A füzetben mindig volt néhány „följegyzés”. Amolyan öt-tíz perces figurális és táji vázlat. Hiszen az egész hajóút húszperces volt. Ha érdeklődtem a füzet után, nemegyszer szakított ki lapokat a pepita füzetből és megajándékozott a „fonyódi hegygel”. A kettőskúpú sárvulkán az ő képein sokszor jelentette a távlatban a szigetét. A biztos pont volt a fényben, mint a híres 1936-os „Juliska” című képén is. Juliska és Fonyód, Keszthely után, a kettős erős horgony volt Egrý életében. A hegy és Juliska, ők tartották a festő fényen lebegő csónakját. Ilyenek voltak az 1945 utáni nehéz évek a somogyi piaccal és a patikával és a barátokkal és azzal, amit ők összeszedtek a batyuzó eladóktól. S amit aztán Egrý hazavitt a halashálóban és otthon Juliska osztotta be az élethez. Az északi parton Tatay Sándor vitte nekik mindig a segítséget, mert hosszú ideig bizony nem volt fényes Egrý élete, bárhogy ragyogott is a műve.

Elismertetése nem ment könnyen. Igen érdekes példa erre közös könyvünk a Fonyódon és Badacsonyan válogatott és összeállított „Vizitükör” hosszú hajózása a viharokon a megjelenésig. Azaz 1955-ig. Érdekes rá visszaemlékezni a huszonöt éves évforduló alkalmából is. Sok emlék fűződik hozzá. Az akkor, 1948-ban kapott nagy aranyérem és Kossuth-díj után is csak kesernyésen mosolygott a „Vizitükör” tervén, amelyben rajzai és verseim együtt jelentek volna meg. Alig hihető, de a 14 Egrý-rajz és 18 „balatoni” versem összeválogatása majdnem két év munkája volt. Hosszú ismeretség után kérte csak el az addig megjelent kötetemet. Aztán rendszeresek lettek általában a versről való beszélgetések. Akkoriban többet írtam és nemrégén jelent meg a „Se ég se föld” kötetem több „balatoni” verse. Ezeket Egrýnek fölolvastam, mint ahogy ő is megmutatta füzetének balatoni vázlatait. Nem a versekhez készültek ezek a toll- és ceruzarajzok, de hangulatban sokszor találkoztak. Észrevétlen, de szívós következetesség-

gel állt össze a kötet. Tizennégy rajzának ő adta a címet. A kötet sorrendjében a vers és rajz egymást egészítette ki. Ilyenek Egly címei: „Nádközt horgász-gató”, „Badacsony és Gulács”, „Bárkás”, a „Vihar előtt” című versemmel. Aztán „Géme a nádásban”, és „Így emel” című versem mellett a „Balatoni térben” című rajz. „Nádvonat”, „Festő a parton”, a „Tavi versem”. Aztán verseimmel együtt két deklí közé csomagolta őket, és én küldtem föl a Válaszhoz a kis kötetet mindig a lelkes és segíteni kész Sárközi Mártának, aki a kiadás útjait egyengette. — De bizony hiába. — Érdekes, akkor Kassák sem hitt a megjele-nésében. Végül is az Egyetemi Nyomdához került a kötet, és mert Bóka László volt akkor a nyomda igazgatótanácsának elnöke és egyben államtitkár is, őt ke-restem föl a minisztériumi hivatalában. Szívélyesen fogadott, de közölte, hogy mit sem tud a kéziratról. Akkor pillantottam meg íróasztalának jobb sarkán a jellegetes Egri deklík közé csomagolt föl bontott „Vizitükört”. Mit tehettem hogy én se lássam, de Bóka is „észrevegye” fölfedezésemet. Beszélgetés közben az asztal sarkán a kéziratra ültem. A beszélgetés végén pedig kivéve azt alólam, hazavittem Badacsonyba. Egly jót, de keserűen mosolygott, nevetett.

Aztán a könyv mégis megjelent, de már csak Egly halála után. Am ennek is érdekes története van. 1954-ben a Nádor szállóban, Pécsen beszélgettünk róla Szántó Tiborral és akkor ő, mint a pécsi Dunántúli Magvető vezetője el-kérte, ha ugyan még együtt vannak a rajzok Badacsonyban. És a műteremben ugyanabban a két dekliben találtuk meg Juliskával a könyv kéziratát. Ha jól emlékszem Csorba Győző lektori ajánlásával kerültek föl Pestre jóváhagyásra. És hivatalos pecséttel az jött vissza újra, hogy „kiadásra alkalmatlanok”. Föl-utaztam akkor Pestre és fölmentem szomorúan Szász Imréhez, mitévő legyek. Ő azonnal telefonált Németh Lajoshoz — Fülep Lajos tanítványához —, aki a képző-művészi ügyeket intézte akkortájt a Pártbizottság illetékes osztályán. Ügy vettem észre, amikor a találkozon megjelentem, hogy nem akart hinni a hiva-talos pecsétnek. De tény, rövid úton elintézte, hogy a „Vizitükör” 1955-ben meg-jelenhessen a Dunántúli Magvetőnél. A Szabad Népben Kárpáti Aurél a leg-nagyobb elismeréssel köszöntötte a könyvet, Fülep Lajos leghűségesebb tanít-ványa, Fodor András pedig a Csillagban írt róla.

Így jelent meg a „Vizitükör” Fülep Lajos nagy örömeire is, akivel annak idején nemegyszer látogattuk meg Badacsonyban Egly Józsefet és akinek a mű-vészetéről sokszor beszélgettünk. Fülep Lajosnak különben magam is tanítványa voltam még Pécsen.

Ilyen beszélgetés emléke az, amikor Fülep Lajos egyik kitérő alkalmá-val a hajó fedélzetén Derkovits Gyulát Egly Józseffel hasonlította össze. — Egly egyre inkább tárgyaltalan — állapítottuk meg. Emlékszem a szavaira, melyeket a ragyogó fény és a párás vibrálás csak még jobban megerősített. Mint egy va-lóságos Egly-képben úszott a gondolat... Igen, mert bár művésztük egy kör-nyezetből, egy betegségből és egyetlen igazságból indult és ugyanabból a szociális igazságérzetből táplálkozott, a művekből kitűnik, hogy öntörvényű festői világát tekintve ez a két nagy mester a megteremtett művekben igen külön-bözik, és szerencsére így épp a magyar festészet gazdagítására. Derkovits Gyulánál a tárgyi világ és a szociális feszültség mindvégig reálisan szikrázik az ezüst és az arany színeiben. Egly Józsefnél az ember, a művészet és a világ viszonya egyre inkább kozmikus feszültséggé és méretekké táult. Így lett Derkovits művészete földibb és Egly Józsefé éteribb... És Csontváryval együtt egy clyan festői trió alakult, amely a huszadik századi európai festőművészetben rangos helyet biztosít a magyar szellemnek.

A v a t á s

Megnyitjuk a bizalom
zsilip-kapuját.

Amíg a termékenyítő
kitérőközös
vezet bennünket,
gyorsabban zsugorodnak
a hiány szigetei.

GALAMBOSI LÁSZLÓ